

gezinspiratieplein
voor gezinnen met inhuisgeplaatste kinderen

Opgroeien van langdurig uithuisgeplaatste kinderen

Agenda met vragen voor (door)ontwikkeling en
onderzoek voor de komende jaren

Nederlands
Jeugd
instituut

Auteurs

Mariska van der Steege, Nederlands Jeugdinstituut
Annemieke de Vries, Rudolphstichting & Gezinshuis.com
Januari 2013

Gezinspiratieplein

Het Gezinspiratieplein is een kennisplatform voor gezinnen met inhuisgeplaatste kinderen: pleeggezinnen, gezinshuizen, jeugdzorgboerderijen e.d. Het Gezinspiratieplein ondersteunt deze gezinnen door het aanbieden van cursussen, trainingen en opleiding, brochures met bijvoorbeeld onderzoeksresultaten en thema-bijeenkomsten. Deelnemers worden uitgenodigd te inspireren en kennis en ervaringen met elkaar te delen. Het Gezinspiratieplein is een nieuw initiatief van Gezinshuis.com, LSG-Rentray en de Rudolphstichting.

Nederlands Jeugdinstituut

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het ontwikkelt, beheert en implementeert kennis waarmee de kwaliteit van de jeugd- en opvoedingssector verbeterd kan worden.

Meer informatie over deze kennisagenda

Mariska de Baat | m.debaat@nji.nl | (030) 230 65 56
Postbus 19 221 | 3501 DE Utrecht | www.nji.nl
Annemieke de Vries | a.devries@gezinspiratieplein.nl
(0342) 459014 | Rudolphlaan 2 | 3794 MZ De Glind
www.gezinspiratieplein.nl

Inhoud

Inleiding	3
1. Selectie, opleiding en ondersteuning van professionele opvoeders	5
2. Langdurig opgroeien: matching, verplaatsen en uitplaatsen	6
3. Professioneel opvoeden van kinderen met meervoudige en complexe problematiek	8
4. Positionering professionele gezinnen in het nieuwe stelsel zorg voor jeugd	10
5. Plan van aanpak en eerste projectideeën	11

Inleiding

In Nederland groeien jaarlijks ruim 44.000 uithuisgeplaatste kinderen – al dan niet tijdelijk - op buiten hun gezin van herkomst (zowel provinciaal als AWBZ gefinancierd). De helft daarvan groeit op in een pleeggezin, de andere helft in een residentiële voorziening (zie www.nji.nl/uthuisplaatsing). Een klein deel van deze uithuisgeplaatste kinderen groeit op in een gezinshuis (naar schatting zijn er in Nederland zo'n 1.000 gezinshuisplaatsen die via Bureau Jeugdzorg geïndiceerd zijn en zo'n 350 via Centrum Indicatiestelling Zorg; Gardeniers & De Vries, 2011). In een gezinshuis wonen een aantal jeugdigen, meestal drie tot zes, samen met de gezinshuisouders. Deze gezinshuisouders zijn doorgaans een echtpaar en vormen met de eigen en opgenomen kinderen een gezin. Gezinshuisouders zijn te typeren als professionele opvoeders, een van hen of beide ontvangen een salaris of vergoeding voor arbeid en vaak hebben ze een relevante opleiding (Gardeniers & De Vries, 2012). Professioneel opvoeden – oftewel specifiek opvoeden - betekent het bewust en gericht inzetten van opvoedingsvaardigheden en het sensitief en responsief reageren om de problematische ontwikkeling van de geplaatste kinderen te bevorderen en de problematiek te verminderen en/of te stabiliseren.

Inzichten uit gehechtheidsonderzoek hebben de laatste jaren overtuigend laten zien dat het bieden van stabiliteit en continuïteit in plek en relaties met primaire verzorgers van groot belang is voor de ontwikkeling van kinderen. Het hebben van veilige gehechtheidsrelaties met een volwassene geldt als een belangrijke beschermende factor. Onveilige gehechtheid kan leiden tot allerlei problemen als gedragsproblemen, delinquent gedrag, angsten en depressie (Juffer, 2010). Dit belang van stabiliteit en continuïteit in de opvoeding geldt ook voor kinderen die om welke reden dan ook niet meer bij de eigen ouders kunnen opgroeien en uit huis worden geplaatst. Veelal kampen deze kinderen met meervoudige en complexe problematiek, bijvoorbeeld door de ingrijpende en traumatische gebeurtenissen die ze hebben meegemaakt of doordat hun problematiek in de loop der tijd is uitgelopen op een stoornis. De hulp binnen de jeugdzorg kenmerkt zich op dit moment nogal eens door vele ver-, over- en doorplaatsingen van deze kinderen van het eigen gezin, naar een pleeggezin, naar een residentiële leefgroep en regelmatig heeft ergens in de loop van het traject ook een crisisplaatsing of een terugplaatsing naar het gezin van herkomst plaatsgevonden (Bartelink & Van der Steege, 2012). De levensloop van deze kinderen, kortom, laat veelal een gebrek aan continuïteit en stabiliteit zien (zie ook Gardeniers & De Vries, 2012). Dit leidt tot verergering van de reeds aanwezige problematiek van de kinderen.

De Verenigde Naties vaardigden in 2009 een aanvullende richtlijn uit op het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind waarin een gezinsvervangende omgeving de voorkeur krijgt voor

kinderen die niet meer bij de eigen ouders kunnen opgroeien, boven een residentieel tehuis. Een gezinshuis is één van de manieren om continuïteit en stabiliteit in het opgroeien van deze kinderen te bieden. Deze plaatsingen zijn vaak perspectiefbiedend en een vorm van langverblijf. Daarnaast zijn andere gezinsvormen beschikbaar als pleeggezinnen en zorgboerderijen. De mate waarin deze opvoeders als professionals worden beschouwd, worden betaald en worden ondersteund bij de opvoeding van de bij hen geplaatste kinderen varieert. Pleegouderschap wordt in Nederland vrijwillig uitgevoerd (pleegouders ontvangen daarvoor een onkostenvergoeding), ze ontvangen daarbij ondersteuning en begeleiding. Ondersteuning van pleegouders door de inzet van interventies gericht op opvoedingsondersteuning gebeurt in de praktijk steeds vaker.

De komende jaren gaat de zorg voor jeugd drastisch veranderen. De bestuurlijke en financiële aansturing van de jeugdzorg gaat van de provincies over naar de gemeenten. Daarbij gaat ook een deel van de AWBZ, met name de begeleiding, over naar het gemeentelijke niveau. De zogenoemde 'transitie' van de jeugdzorg gaat gepaard met een inhoudelijke vernieuwing waarbij de nadruk meer komt te liggen op vroegtijdige interventie om ernstiger problematiek te voorkomen, meer benutten van eigen kracht en zoveel mogelijk normaliseren van problemen. Van belang is deze inhoudelijke uitgangspunten ook toe te passen op kinderen met meervoudige en complexe problemen. Ook bij hen is het van belang de situatie waarin ze opgroeien zoveel mogelijk te normaliseren. Een professionele gezinsvorm draagt hieraan bij en geeft de kans meer gebruik te maken van eigen kracht en sociale steun uit het netwerk van het kind en het professionele gezin. Opgroeien op een of verschillende leefgroepen is en blijft nu eenmaal verre van normaal.

De afgelopen jaren zijn een aantal onderzoeks- en ontwikkeltrajecten rond gezinshuizen uitgevoerd die de nodige kennis opleverden over gezinshuizen en het professioneel opvoeden van kinderen met meervoudige en complexe problematiek. De Rudolphstichting, Gezinshuis.com en het Nederlands Jeugdinstituut hebben de ambitie deze kennisontwikkeling de komende jaren een verdere impuls te geven. Deze drie organisaties zijn partner in de Alliantie Kind in Gezin, een netwerk waaraan vele organisaties meedoen. De ambitie is binnen tien jaar 10.000 inhuishuizen te realiseren voor kinderen die niet meer bij de eigen ouders kunnen opgroeien. Dit vanuit de overtuiging dat ieder kind een gezin verdient (in plaats van een leefgroep). De nadruk ligt in deze agenda op professioneel opvoeden van deze kinderen waarbij de opvoeders een relevante opleiding hebben of ontvangen evenals een salaris. Dit gebeurt op dit moment met name vanuit gezinshuizen, deze voorziening vormt dan ook het vertrekpunt van deze agenda. In

deze agenda formuleren we een aantal onderzoeksvragen en wensen tot doorontwikkeling voor de komende jaren. De kennis die dit oplevert zal ook voor andere gezinsvormen, zoals pleeggezinnen, relevant zijn. De agenda bestaat uit vier thema's:

- 1) Selectie, opleiding en ondersteuning van professionele opvoeders;
- 2) Langdurig opgroeien: matching, verplaatsen en uitplaatsen;
- 3) Professioneel opvoeden van kinderen met meervoudige en complexe problematiek;
- 4) Positionering professionele gezinnen in het nieuwe stelsel zorg voor jeugd.

In het navolgende wordt per thema kort beschreven welke kennis beschikbaar is (inclusief bronvermelding) en welke onderzoeks- en ontwikkelvragen aan de orde zijn. In het laatste hoofdstuk doen we een aanzet voor een plan van aanpak en formuleren de eerste globale projectideeën. Bij het opstellen van deze agenda maakten we ook gebruik van de beschikbare kennis uit de pleegzorg, gezinshuizen en de residentiële jeugdzorg. We spreken in deze agenda over professionele opvoeders, daaronder verstaan we onder meer gezinshuisouders. De begrippen kind en jeugdige gebruiken we door elkaar.

Deze kennis- en ontwikkelagenda dient twee doelen. Ten eerste willen de initiatiefnemers met deze agenda meer aandacht genereren voor het belang van continuïteit en stabiliteit bij het langdurig opgroeien van uithuisgeplaatste kinderen. Ook kinderen met meervoudige en complexe problemen die niet meer in het eigen gezin van herkomst kunnen opgroeien verdienen de aandacht van gemeenten bij de transitie en transformatie van de zorg voor jeugd. Al is het maar om te voorkomen dat de problemen van deze kinderen verergeren en ze op volwassen leeftijd voor nog meer maatschappelijke kosten zorgen door bijvoorbeeld crimineel gedrag, psychiatrische problemen of verslavingsproblemen. Ten tweede willen we met deze agenda onderzoek en ontwikkeling stimuleren rond professioneel opvoeden in samenwerking met relevante partijen. Daartoe gaan we met de agenda op pad. We gaan erover in gesprek met partijen als cliëntenorganisaties, gemeenten, aanbieders van pleegzorg, gezinshuizen en andere gezinsvormen, universiteiten en andere onderzoeksorganisaties en mogelijke financiers. Daartoe werken we de verschillende vragen stapsgewijs uit in concrete projectideeën en –voorstellen. In het laatste hoofdstuk van deze agenda doen we hiervoor een aanzet.

Bronnen

- Bartelink, C. & Steege, M. van der (2012). *Hechting en langdurige uithuisplaatsing. Verslag discussiebijeenkomst*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Gardeniers, M. & Vries, A. de (2011). *Factsheet gezinshuizen. Gezinshuizen in Nederland; een verkenning*. De Glind: Rudolphstichting & Gezinshuis.com.
- Gardeniers, M. & Vries, A. de (2012). *Continuïteit in gezinshuizen. Ervaring gezinshuisouders en onderzoeksgegevens verzameld*. De Glind: Rudolphstichting & Gezinshuis.com.
- Juffer, F. (2010). *Beslissingen over kinderen in problematische opvoedingssituaties. Inzichten uit gehechtheidsonderzoek*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak.
- <http://www.nji.nl/uithuisplaatsing>

1. Selectie, opleiding en ondersteuning van professionele opvoeders

Wat weten we?

Zowel het overzicht van wat werkt in de pleegzorg als wat werkt bij gezinshuizen laat zien dat een goede selectie, voorbereiding, opleiding en ondersteuning van pleegouders en professionele opvoeders (waaronder gezinshuisouders) van groot belang is (De Baat & Bartelink, 2011; De Baat, Berg-leClercq & Van der Steege, 2012). De factsheet over gezinshuizen (Gardeniers & De Vries, 2011) geeft informatie over de achtergronden van gezinshuisouders. Hun gemiddelde leeftijd is 47 jaar, 85% van de ouders is ouder dan 40 jaar. Tweederde van hen heeft een gelovige achtergrond. Meestal is een van de ouders fulltime gezinshuisouder, in 40% van de gevallen zijn beiden gezinshuisouder. 41% van de partners heeft een fulltime baan elders. Gezinshuisouders hebben vaak een gerelateerde opleiding of relevante werkervaring voor ze een gezinshuis beginnen. 57% van hen heeft een opleiding in de pedagogiek of didactiek, slechts 31% heeft geen ervaring in de jeugdzorg, zorg of het onderwijs. 69% heeft enige vorm van training of bijscholing gevolgd. De meesten van hen herkennen zich in de benaming specialistische opvoeder.

Het rapport van de 'Kenniskring Gezinshuizen AWBZ' toont dat selectieprocedures voor gezinshuisouders verschillen per aanbieder van gezinshuizen (Schuurman, 2012). Dit beeld liet de 'Kenniskring Gezinshuizen in de jeugdzorg' ook zien (Van der Steege, 2012). Vaak wordt algemeen ingezet op de werving van gezinshuisouders, soms wordt er gericht gezocht naar opvoeders voor een specifiek kind. In het algemeen wordt gesproken over een proces waarbij maatwerk en intuïtie van belang is. Gezinshuis.com heeft binnen haar franchiseformule een wervings- en selectieprocedure ontwikkeld bestaande uit voorlichtingsavonden, een kennismakingsgesprek, een tweede gesprek en een competentieanalyse door een extern bureau. Na de start kan de gezinshuisouder gebruik maken van het opleidingsaanbod van de gezinshuisacademie, coaching, een mentor (ervaren gezinshuisouder) en meedoen in leergroepen. Voortdurende reflectie op het werk en het eigen functioneren vormt telkens de kern van al deze opleidings- en ondersteunende activiteiten. Ook aanbieders van jeugd & opvoedhulp met gezinshuizen in het aanbod hanteren veelal een procedure voor de werving en selectie van gezinshuisouders die soortgelijke elementen bevat. Ook de werving van pleeggezinnen loopt via voorlichting, kennismaken en een voorbereidende training (De Baat & Bartelink, 2011).

De deelnemers van beide eerder genoemde kenniskringen onderkennen het belang van goede ondersteuning en facilitering op maat voor professionele opvoeders/ gezinshuisouders. Deze ondersteuning is zowel gericht op de pedagogische omgang met

de opgenomen jeugdigen als op het eigen functioneren van de opvoeders. Van belang is dat de gezinshuisouders als professionele opvoeders weten om te gaan met de problematiek van de jeugdige, hun achtergrond kennen, sensitief en responsief naar de jeugdige zijn en vitaal blijven. De ondersteuning bestaat ook uit praktische en logistieke ondersteuning. Van belang is vooral dat professionele opvoeders worden gezien als een samenwerkingspartner die serieus genomen wordt en volwaardig onderdeel van het begeleidingsteam rond de jeugdige is. Belangrijk daarbij is dat de verdeling van taken en verantwoordelijkheden helder zijn, er flexibiliteit is, telkens afgestemd wordt wie wat doet en dat dit in voortdurende dialoog met elkaar gebeurt. Inherent aan het professioneel opvoeden in het eigen gezin is een spanning tussen werk en tijd willen doorbrengen met het eigen kerngezin. Dit kan bijvoorbeeld leiden tot gevoelens van buitensluiting bij de geplaatste jeugdigen (Van der Steege, 2012).

Onderzoeks- en ontwikkelvragen

- 1) Wat is de optimale procedure en wat zijn passende criteria voor de selectie van professionele opvoeders? En wat betekent dit voor de werving van professionele opvoeders?
- 2) Welke competenties hebben professionele opvoeders van jeugdigen met meervoudige en complexe problematiek nodig? Waaruit dient een opleiding voor professionele opvoeders van uithuisgeplaatste kinderen met meervoudige en complexe problematiek te bestaan?
- 3) Welke ondersteuning is nodig om professionele opvoeders optimaal te ondersteunen bij de specifieke opvoeding van de hen toegewezen kinderen? En hoe ervoor te zorgen dat de ondersteuning aansluit bij de behoefte van de opvoeders en dat er maatwerk geleverd wordt?
- 4) Hoe kunnen professionele opvoeders omgaan met de voortdurende spanning - die inherent is aan dit werk - tussen 24x7 uur present, beschikbaar en betrouwbaar zijn en ondertussen vitaal blijven?
- 5) Welke rol spelen de eigen kinderen in het professionele gezin?

Bronnen

- Baat, M. de & Bartelink, C. (2011). *Wat werkt in de pleegzorg?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Baat, M. de, Berg-leClercq, T. & Steege, M. van der (2012). *Wat werkt bij gezinshuizen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Schuurman, M. (2012). *Kenniskring Gezinshuizen AWBZ. Opbrengst en aandachtspunten voor de toekomst.* De Glind: Kalliope Consult/Rudolphstichting & Gezinshuis.com.
- Steege, M. van der (2012). *Gezinshuizen in de jeugdzorg. De kennis verzameld en de stand van zaken.* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

2. Langdurig opgroeien: matching, verplaatsen en uitplaatsen

Wat weten we?

Vanuit de pleegzorg is het belang van een goede matching van pleegkind aan pleeggezin bekend. De Baat & Bartelink (2011) geven een overzicht van de huidige kennis over wat werkt binnen de pleegzorg, waaronder over matching. Pleegkinderen hebben vaak een ontwikkelingsachterstand. Om te zorgen dat deze ontwikkeling weer op gang komt is continuïteit en stabiliteit van de opvoeding in het pleeggezin van belang. Dit opdat het kind zich opnieuw gaat hechten en zogenoemde correctieve hechtingservaringen opdoet (Juffer, 2010). Daarvoor is het onder andere nodig dat de natuurlijke opvoedingskwaliteiten van de pleegouders aansluiten bij de behoeften van het pleegkind. Verschillende factoren bij zowel het pleegkind, het pleeggezin als de ouders spelen hierbij een rol. Een optimale matching tussen deze factoren is van belang voor een continue en stabiele plaatsing van het pleegkind in een ander gezin dan het gezin van herkomst. Wetenschappelijk onderzoek geeft nog beperkt inzicht in welke factoren hierbij precies een rol spelen. Van belang lijkt het om bij de plaatsing van het pleegkind in het pleeggezin aandacht te besteden aan de etniciteit van beide en het al dan niet samenplaatsen van broertjes en zusjes. Mocht er noodzakelijkerwijs sprake zijn van een niet-optimale match is het van belang te bepalen welke (aanvullende) ondersteuning aan het pleegkind en/of het pleeggezin nodig is om te zorgen dat de plaatsing toch een succes wordt.

Dat er in de praktijk nogal eens sprake is van een niet-optimale match blijkt uit cijfers over het aantal stabiele plaatsingen en de gegevens over breakdown in de pleegzorg (het ongepland afbreken van plaatsingen). Ongeveer 35% van de pleegkinderen verblijft langdurig, dat wil zeggen meer dan één jaar, in een pleeggezin, bij 20% is sprake van een zeer instabiele leef- en opvoedingssituatie. Studies naar verplaatsingen van pleegkinderen laten gemiddeld 1,3 tot 3,9 verplaatsingen zien in een periode van één tot anderhalf jaar (Van Oijen, 2010). Ook de gemiddelde verblijfsduur in een gezinshuis van bijna 3 jaar laat zien dat het ook daar niet altijd lukt kinderen langdurig te laten opgroeien (Gardeniers & De Vries, 2011). Verschillende wetenschappelijke onderzoeken laten zien dat drie factoren bij het pleegkind een verhoogde kans op breakdown geven: een hogere leeftijd bij plaatsen, (externaliserend) probleemgedrag en een langere hulpverleningsgeschiedenis. Deze drie factoren hebben een logische onderlinge samenhang: 'de kans op een langere hulpverleningsgeschiedenis neemt toe naar mate het pleegkind ouder is en daarnaast blijkt een langere hulpverleningsgeschiedenis geassocieerd met een toename van externaliserend probleemgedrag' (Van Oijen, 2010, p. 200). Onderzoek naar factoren in het pleeggezin laten een minder eenduidig beeld zien. Met name een opvoedingsstijl van

ondersteuning én controle lijkt positief samen te hangen met het plaatsingsverloop. Hoe meer pleegouders beide dimensies hanteren, hoe kleiner de kans op breakdown (Van Oijen, 2010). Tot slot spelen de zekerheid van de plaatsing voor het pleegkind en de mate waarin de ouders van het kind kunnen instemmen met de plaatsing een belangrijke rol in de continuïteit en stabiliteit van de plaatsing (De Baat & Bartelink, 2011). Als de pleegouders een beroep kunnen doen op hun sociale netwerk in de zorg voor hun pleegkind, bevordert dit de stabiliteit van de plaatsing (zie bijvoorbeeld Semanchin Jones & Wells, 2008). Over de redenen van beëindiging van plaatsingen of doorplaatsingen van jeugdigen in gezinshuizen is vrijwel niets bekend.

In de praktijk ontbreekt een uniforme, eenduidige procedure van de matching van uithuisgeplaatst (pleeg)kind aan professionele opvoeders. Iedere aanbieder van pleegzorg, gezinshuizen en/of andere gezinsvormen heeft een eigen procedure en eigen criteria voor matching ontwikkeld met factoren als leeftijd te plaatsen, etniciteit, samenplaatsen van broertjes en zusjes, geografische afstand tot de ouders, al dan niet op dezelfde school kunnen blijven en duur plaatsing. De deelnemers aan de 'Kenniskring Gezinshuizen in de Jeugdzorg' (Van der Steege, 2012) gaven aan de vragen rond matching de hoogste prioriteit te geven in de doorontwikkeling van gezinshuizen. De praktijk van de jeugdzorg laat over het algemeen wachtlijsten voor deze vormen van langdurige zorg zien, dit maakt een zorgvuldige en afgewogen matching van de te plaatsen jeugdige aan een gezin niet eenvoudiger. De jeugdigen die reeds in een gezinshuis wonen en hun ouders zijn over het algemeen ook ontevreden over de voorbereiding op een uithuisplaatsing, vaak woonde de jeugdige op verschillende tijdelijke plekken voor hij/zij op de juiste plek terecht kwam (Sarti en Neijboer, 2011). De 'Kenniskring Gezinshuizen AWBZ' merkt aanvullend op dat matching in een procedure kan/moet worden vastgelegd. Volgens de deelnemers is bijvoorbeeld een kort overzicht van de beschikbare informatie over het te plaatsen kind nodig evenals een profiel van het gezin (shuis). Daarnaast is het van belang dat er voldoende diagnostiek naar de problematiek van het kind is gedaan en er gesprekken met de gezinshuisouders zijn gevoerd. Ook de deelnemers aan deze kenniskring erkennen dat er altijd spanning bestaat tussen de druk tot plaatsing (financiële druk) en de wens en noodzaak een gedegen traject van voorbereiding en matching te doorlopen waarin rekening gehouden wordt met de wensen van het gezinshuis (Schoorman, 2012).

Inzichten uit wetenschappelijk onderzoek naar hechting hebben inmiddels ruimschoots laten zien dat het van belang is kinderen die om welke reden dan ook niet meer in hun gezin van herkomst kunnen wonen zo snel mogelijk langdurig en stabiel te plaatsen (Juffer, 2010). Zogenoemde 'verplaatsingen' verergeren de problemen van het kind en geven het geen kans zich te hechten aan een volwassene die continuïteit biedt. Een veilige hechting is de basis van de ontwikkeling van ieder kind en een belangrijke

beschermende factor tegen problemen en tegenslag. Tussen deze inzichten en de huidige praktijk van de jeugdzorg gaapt een diepe kloof. De levensloop van uithuisgeplaatste kinderen kenmerkt zich vaak door meerdere over-, ver- en doorplaatsingen (Gardeniers & De Vries, 2012). En dit betreft zowel ongeplande verplaatsingen (die om welke reden dan ook vastlopen) en verplaatsingen die gepland zijn, bijvoorbeeld omdat de jeugdige een bepaalde leeftijd bereikt. En gepland of ongepland, deze praktijk van verplaatsen verergert de problemen van deze kinderen eerder dan dat ze een oplossing biedt. Er is nog weinig zicht op de precieze redenen van het beëindigen van plaatsingen. En als er dan toch verplaatst moet worden, wat is er dan nodig om dat met zo weinig mogelijk negatieve gevolgen te laten verlopen? En welke rol speelt het sociale netwerk van de jeugdige en de professionele opvoeders hierbij of welke rol zou het kunnen spelen in het voorkomen van de beëindiging van de plaatsing?

Onderzoeks- en ontwikkelvragen

- 1) Wat is een optimale procedure voor een zorgvuldige en afgewogen matching, welke ingrediënten en activiteiten zijn hiervoor nodig en dragen bij aan het creëren van draagvlak bij alle betrokkenen voor de plaatsing?
- 2) Welke factoren bij de geplaatste jeugdige, de ouders, de professionele opvoeder, het gezin, het netwerk van het professionele gezin en de jeugdige en de verdere omgeving spelen een rol bij een optimale matching en daarmee bij het voorkomen van break-down?
- 3) Wat zijn de redenen voor beëindiging van een plaatsing in een gezinshuis/professioneel gezin? In hoeverre is er sprake van geplande en ongeplande beëindiging en welke factoren spelen bij beide een rol?
- 4) Wat is er nodig wanneer jeugdigen toch verplaatst moeten worden? Wat vinden jongeren hier zelf van?

Bronnen

Baat, M. de & Bartelink, C. (2011). *Wat werkt in de pleegzorg?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Gardeniers, M. & Vries, A. de (2011). *Factsheet gezinshuizen. Gezinshuizen in Nederland; een verkenning.* De Glind: Rudolphstichting & Gezinshuis.com.

Gardeniers, M. & Vries, A. de (2012). *Continuïteit in gezinshuizen. Ervaring gezinshuisouders en onderzoeksgegevens verzameld.* De Glind: Rudolphstichting & Gezinshuis.com.

Juffer, F. (2010). *Beslissingen over kinderen in problematische opvoedingssituaties. Inzichten uit gehechtheidsonderzoek.* Den Haag: Raad voor de Rechtspraak.

Oijen, S. van & Strijker, P. (2010). Het verplaatsen van kinderen. In: Bergh, P. van den & Weterings, T. (red.). *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk.* Assen: Van Gorcum.

Sarti, A. & Neijboer, D. (2011). *Dat voelt als een thuis voor mij. De Gezinshuizen met de Kwaliteitsstandaarden Jeugdzorg Q4C getoetst.* Amsterdam: Stichting Alexander.

Schuurman, M. (2012). *Kenniskring Gezinshuizen AWBZ. Opbrengst en aandachtspunten voor de toekomst.* De Glind: Kalliope Consult/Rudolphstichting & Gezinshuis.com.

Semanchin Jones, A. & Wells, S.J. (2008). *PATH/Wisconsin-Bremer Project: preventing placement disruptions in foster care.* Paper University of Minnesota School of Social Work.

Steege, M. van der (2012). *Gezinshuizen in de jeugdzorg. De kennis verzameld en de stand van zaken.* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

3. Professioneel opvoeden van kinderen met meervoudige en complexe problematiek

Wat weten we?

In 2010 verbleven zo'n 30.000 uithuisgeplaatste kinderen in een pleeggezin of een vorm van residentiële zorg, waaronder gezinshuizen. Kinderen worden veelal uithuisgeplaatst omdat de veiligheid thuis niet gewaarborgd is en er bijvoorbeeld sprake is van een vorm van kindermishandeling (zie www.nji.nl/uithuisplaatsing). Daarnaast is er vaak sprake van gedrags- en ontwikkelingsproblematiek. Uithuisgeplaatste jeugdigen kampen veelal met complexe en meervoudige problematiek. Inmiddels zijn er gegevens uit verschillende onderzoeken beschikbaar die hier een beeld van geven (zoals Meuwissen, 2011; Van der Steege, 2012; Lekkerkerker, Eijgenraam, Chênevert & Van der Steege, 2011; Van der Steege & Meuwissen, 2012). Een representatief beeld van de jeugdigen die in een gezinshuis moeten opgroeien is echter nog niet beschikbaar. Met de kenniskring 'Gezinshuizen in de jeugdzorg' werd een analyse van zo'n 60 jeugdigen uitgevoerd die zijn geplaatst in een gezinshuis. Daaruit kwam het volgende beeld naar voren. Gemiddeld zijn kinderen 10 jaar als ze in een gezinshuis komen wonen, bij 80% is sprake van een beschermingsmaatregel en 39% volgt een vorm van speciaal onderwijs. De jeugdigen hebben psychosociale problemen als druk en opstandig/antisociaal gedrag, er zijn problemen in de hechting van de jeugdige aan de primaire verzorgers, de ouders kampen met eigen psychische problematiek en in de gezinnen is sprake van problemen in de verzorging, opvoeding en bescherming van de kinderen waaronder verwaarlozing. Vaak is er sprake van een combinatie van een aantal van deze problemen en hebben de jeugdigen een lange hulpverleningsgeschiedenis achter de rug met veel verschillende verblijfsplekken (Van der Steege, 2012).

Recente inzichten uit gehechtheidsonderzoek laten zien dat het bieden van stabiliteit en continuïteit in plek en relaties met primaire verzorgers van groot belang is voor de ontwikkeling van kinderen. Dit geldt ook voor kinderen met problemen die al de nodige achterstand en schade in hun leven hebben opgelopen. Onderzoek naar hechting laat namelijk ook zien dat kinderen nooit te oud zijn om zogenoemde correctieve hechtingservaringen op te doen. Ook een ouder kind kan van nieuwe, stabiele gehechtheidsfiguren profiteren (Juffer, 2010; Bartelink, 2012). De huidige praktijk in de jeugdzorg rond uithuisgeplaatste kinderen kenmerkt zich echter door vele ver-, over- en doorplaatsingen, veelal ook nog gepland. Deze veelvuldige scheidingen van primaire verzorgers en discontinuïteit leidt tot verdere verergering van de reeds aanwezige problematiek (Van der Steege, 2012b). Zo krijgen pleegkinderen gemiddeld 1,3 tot 3,9 keer in één tot anderhalf jaar te maken met een verplaatsing (zie De Baat, 2011).

Kinderen – ook als ze allerlei problemen hebben - zijn het meest gebaat bij een zo normaal mogelijk opvoedingssituatie ongeacht of zij in een pleeggezin, een professioneel gezin/ gezinshuis of een residentiële behandelgroep zijn opgenomen. Dit betekent dat kinderen zo min mogelijk overgeplaatst worden, zo snel mogelijk duidelijk is waar kinderen permanent zullen verblijven, zo veel mogelijk te maken hebben met een vaste opvoeder die als hechtingsfiguur dient, de nadruk ligt op (het stimuleren van) de normale ontwikkeling van kinderen en kinderen niet alleen als deel van de groep, maar juist als individu benaderd worden (Bartelink, 2011). Binnen gezinshuizen lukt het gezinshuisouders goed stabiliteit en continuïteit te bieden aan de bij hen opgenomen jeugdigen (Gardeniers & De Vries, 2012). Ook is het van belang dat de jeugdige contact met zijn ouders, broers/zussen, familieleden en andere belangrijke personen kan blijven onderhouden.

Het omgaan met externaliserend probleemgedrag van jeugdigen voortkomend uit een onveilige gehechtheid of uit traumatische ervaringen blijkt in de praktijk niet mee te vallen. Het vergt de nodige professionaliteit van opvoeders om sensitief en responsief te zijn naar jeugdigen die ernstige gedragsproblemen laten zien, hun emoties op afwijkende wijze uiten en voortdurend aantrekken en afstoten. Met name de overgang naar de puberteit van deze jeugdigen – een moment waarop identiteitsvragen gaan spelen en probleemgedrag verergerd - is nogal eens een moment waarop de plaatsing vastloopt (Van der Steege, 2012). Het intentioneel kunnen hanteren van algemeen werkzame factoren als het kunnen opbouwen van een goede alliantie met de jeugdige en het kunnen hanteren van de eigen verwachtingen als opvoeder zijn hierbij van groot belang (Pijnenburg, 2010). Ook het beschikken over achtergrondinformatie over de problemen van de opgenomen jeugdigen, de achtergronden van het gedrag en het ontvangen van concrete handelingsadviezen hoe hiermee om te gaan, zijn van groot belang voor professionele opvoeders om het vol te houden. Ook de deelnemers aan de twee kenniskringen rond gezinshuizen vonden een relevante opleidingsachtergrond voor gezinshuisouders van belang, evenals voldoende levenservaring en competenties als empathie, kunnen samenwerken, flexibel zijn, stabiliteit en kritische zelfreflectie (Schuurman, 2012; Van der Steege, 2012). Adviesbureau Van Montfoort ontwikkelde in opdracht van LSG-Rentray en Gezinshuis.com een methodiek voor gezinshuizen met handvatten voor de opvoeding van deze jeugdigen en het kunnen hanteren van het problematische gedrag. In samenwerking met het Lectoraat Jeugd en Gezin van de Christelijke Hogeschool Ede zijn we in september 2012 een praktijkgericht onderzoek gestart (een zogenoemd RAAK-project) naar interactionele vaardigheden van professionele opvoeders met jongeren met ernstige gedragsproblemen in alledaagse leefsituaties in een gezinshuis. De bedoeling is om de werkzame interactionele vaardigheden van professionele opvoeders te expliciteren en overdraagbaar te maken.

Onderzoeks- en ontwikkelvragen

- 1) Hoeveel jeugdigen kunnen in Nederland niet langer opgroeien in hun gezin van herkomst, het eigen netwerk of een pleeggezin? Welke kenmerken hebben deze jeugdigen, hoe ziet hun problematiek er uit in termen van aard en ernst en wat zijn hun krachten en mogelijkheden?
- 2) Welke inhoudelijke kennis en methodieken/methodische handvatten ondersteunen professionele opvoeders bij het opvoeden van jeugdigen met meervoudige en complexe problematiek?
- 3) Welke begeleiding is nodig voor de (biologische) ouders om te kunnen instemmen met de plaatsing en de rol van 'ouder op afstand' in te nemen? Welke ondersteuning heeft de jeugdige nodig om met twee families te leven?

Bronnen

- Baat, M. de (2011). *Expertisenetwerk pleegzorg. Achtergrondinformatie bij de bijeenkomsten. Interne notitie*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Bartelink, C. (2011). *Uithuisplaatsing: wat werkt?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Bartelink, C. (2012). *Wat werkt bij hechtingsproblemen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Bartelink, C. & Steege, M. van der (2012). *Hechting en langdurige uithuisplaatsing. Verslag discussiebijeenkomst*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Juffer, F. (2010). *Beslissingen over kinderen in problematische opvoedingssituaties. Inzichten uit gehechtheidsonderzoek*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak.
- Lekkerkerker, L., Eijgenraam, K., Chênevert, C. & Steege, M. van der (2011). *De doelgroepen van Trajectum en Leger des Heils Midden-Nederland in beeld*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Meuwissen, I. (2011). *Een landelijke sectorverkenning. Kenmerken van en opvoeding binnen gezinshuizen*. Utrecht/De Glind: Universiteit Utrecht/Rudolphstichting.
- Pijnenburg, H. (Red. 2010). *Zorgen dat het werkt. Werkzame factoren in de zorg voor jeugd*. Amsterdam: SWP.
- Schuurman, M. (2012). *Kenniskring Gezinshuizen AWBZ. Opbrengst en aandachtspunten voor de toekomst*. De Glind: Kalliope Consult/Rudolphstichting & Gezinshuis.com.
- Steege, M. van der (2012). *Gezinshuizen in de jeugdzorg. De kennis verzameld en de stand van zaken*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Steege, M. van der & Meuwissen, I. (2012). *Doelgroepenanalyse Rubicon Jeugdzorg. Een analyse van de huidige cliënten binnen het cluster Verblijf*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

4. Positionering professionele gezinnen in het nieuwe stelsel zorg voor jeugd

Wat weten we nu?

Kinderen die niet meer kunnen opgroeien in het gezin van herkomst of een pleeggezin hebben net als alle kinderen recht op een nieuw thuis. Kinderen kunnen nu eenmaal beter opgroeien in een gezin dan in een tehuis. In 2010 namen de Rudolphstichting, Gezinshuis.com, Stichting Het R.C. Maagdenhuis en Stichting Kinderpostzegels Nederland het initiatief tot de Alliantie Kind in Gezin. De ambitie van deze alliantie is om te bouwen aan 10.000 inhuysplaatsingen als alternatief voor residentiële tehuizen (www.inhuysplaatsen.nu). Jarenlang onderzoek laat zien dat jeugdigen die in residentiële tehuizen opgroeien minder goede ontwikkelingsuitkomsten laten zien op cognitief, sociaal-emotioneel, gedragsmatig en fysiek terrein dan kinderen die in gezinnen opgroeien (zie Van der Steege, 2012).

In de aanstaande stelselwijziging in de zorg voor jeugd ligt een sterke nadruk op het gewone opvoeden, eigen kracht van gezinnen en zo min mogelijk problematiseren. Pleeggezinnen en professionele gezinnen bieden uitgelezen kansen om ook de opvoeding aan en het dagelijks leven van jeugdigen met meervoudige en complexe problematiek zoveel mogelijk te normaliseren. Van belang is dat voor specifieke problemen van de jeugdigen – al dan niet tweedelijns – interventies beschikbaar zijn die zo veel mogelijk in de eigen omgeving van het pleeggezin of het professionele gezin worden ingezet. Ook leidt de huidige druk op de financiële middelen voor jeugdzorg tot vragen over hoe deze zorg goedkoper en efficiënter kan. In het politiek en maatschappelijke klimaat van de komende jaren zal de nadruk sterk liggen op het leveren van kwalitatief hoogstaande zorg, die effectief is en zo goedkoop mogelijk.

In de kenniskring 'Gezinshuizen in de jeugdzorg' bleven twee vragen over die te maken hebben met de positionering van gezinshuizen. In het veld van de jeugdzorg worden gezinshuizen ook ingezet met een ander doel dan het langdurig opgroeien van jeugdigen. Zo dient opvang in een gezinshuis soms ook om in kaart te brengen waar het kind kan opgroeien. En soms wordt vanuit een gezinshuis teruggewerkt naar huis. De behoefte leefde onder de deelnemers deze verschillende vormen verder te verkennen. Ook ervoer men een spanning tussen 'zo normaal mogelijk' en de institutionele context waarbinnen gewerkt moet worden. Gezinshuizen binnen de jeugdzorg worden veelal gefinancierd en ingericht als residentiële hulp. De vraag is of en hoe binnen deze omgeving een zo normaal mogelijk en veilig gezinsleven kan worden georganiseerd (Bartelink & Van der Steege, 2012). En hoe kan de veiligheid van de opgenomen jeugdigen gewaarborgd worden? Een van de resterende kennisvragen van de 'Kenniskring gezinshuizen AWBZ' betrof de kwaliteit van het gezinshuis. Wat zijn daarbij de bepalende factoren, hoe zijn die te meten en te

controleren? Hoe valt er te ontregelen zonder verlies van kwaliteit? De deelnemers aan deze kenniskring gaven aan dat de regels en eisen die organisaties aan gezinshuizen stellen nogal eens als een keurslijf ervaren worden (Schuurman, 2012).

De maatschappelijke gevolgen van problematisch opgroeien kunnen fors zijn. Zo is bekend dat kindermishandeling op latere leeftijd kan leiden tot posttraumatische stressstoornissen of dissociatieve stoornissen en tot verslaving aan drugs en alcohol, zelfverwonding en zelfmoord (zie www.nji.nl/kindermishandeling). Ook hebben volwassen dak- en thuislozen, gevangenen en psychiatrische patiënten vaak te maken gehad met traumatische jeugdervaringen en hebben ze een verleden in de jeugdzorg. Investeren in het veilig en stabiel opgroeien van jeugdigen met allerlei problemen voorkomt een hoop maatschappelijke ellende op later leeftijd met de daarmee gepaard gaande kosten voor opvang, zorg en (psychische) behandeling.

Onderzoeks- en ontwikkelagenda

- 1) Welke verschillende vormen kunnen professionele gezinnen hebben? Hoe zijn gezinshuizen te positioneren ten opzichte van pleegzorg en (andere vormen van) residentiële hulp?
- 2) Wat zijn de kosten en baten van gezinshuizen? Welke maatschappelijke problemen op de lange termijn kunnen met de inzet van professioneel opvoeden van jeugdigen met meervoudige en complexe problematiek worden voorkomen? En wat is de kostenbesparing die dit oplevert?
- 3) Hoe te borgen dat professionele gezinnen veilige plekken zijn/ blijven om op te groeien voor jeugdigen met meervoudige en complexe problematiek? Welke rol speelt het keurmerk gezinshuizen hierin?
- 4) Wat zijn reële outcomes (in termen van ontwikkelingsuitkomsten) voor jeugdigen die worden opgevoed door professionele opvoeders? En hoe zijn deze te bepalen?

Bronnen

- Bartelink, C. & Steege, M. van der (2012). *Hechting en langdurige uithuisplaatsing. Verslag discussiebijeenkomst*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Schuurman, M. (2012). *Kenniskring Gezinshuizen AWBZ. Opbrengst en aandachtspunten voor de toekomst*. De Glind: Kalliope Consult/Rudolphstichting & Gezinshuis.com.
- Steege, M. van der (2012). *Gezinshuizen in de jeugdzorg. De kennis verzameld en de stand van zaken*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

5. Plan van aanpak en eerste projectideeën

In de voorgaande hoofdstukken presenteerden we een agenda met ontwikkel- en onderzoeksvragen rond professioneel opvoeden in gezinnen van langdurig uithuisgeplaatste kinderen. In dit laatste hoofdstuk geven we een eerste schets hoe we aan de slag willen gaan om antwoorden te krijgen op al deze vragen.

Stakeholders/dragers verwerven voor de agenda

Een omvangrijke agenda als deze vraagt om een breder draagvlak dan de drie initiatiefnemers. De komende tijd zullen we daarom de agenda voorleggen aan en bespreken met verschillende, potentiële betrokkenen. Dit om te bewerkstelligen dat de vragen breder gedragen worden en ook dat de politieke en maatschappelijke lobby en agendasetting voor deze kwetsbare groep kinderen in gezamenlijkheid met andere partijen gebeurt. In de eerste plaats gaan we deze agenda meer verbinden aan de partners van de Alliantie Kind in Gezin. Daarnaast zullen we de agenda voorleggen aan vertegenwoordigers van cliënten (onder andere via het Landelijk Cliëntenforum Jeugdzorg (LCFJ)), aan vertegenwoordigers van pleeggezinnen (NVP), aan een aantal gemeenten als toekomstige financiers van de zorg voor jeugd, aan kennisinstellingen als MOVISIE en het Trimbos-instituut, aan aanbieders van gezinshuizen binnen de jeugdzorg en de zorg voor (licht) verstandelijk gehandicapten en aan de Eigen Kracht Centrale. We vragen deze verschillende partijen om te reageren op de agenda en om als 'drager' en ambassadeur van deze agenda te willen optreden. In samenwerking met de Alliantie Kind in Gezin streven we ernaar dat thema's uit de agenda worden ingezet voor acties van de Alliantie. Door middel van communicatie via de pers, vakbladen en social media zal de bekendheid van de kennisagenda en de vraagstukken rond het opgroeien van langdurig uithuisgeplaatste kinderen worden vergroot.

Initiëren van projecten

In de tweede plaats leggen we contacten met mogelijke samenwerkingspartners en financiers van projecten en onderzoeken om de vragen in deze kennisagenda te beantwoorden. Daarbij denken we aan ZonMw als belangrijke financier van onderzoek naar de zorg voor jeugd, fondsen die deelprojecten willen financieren (Kinderpostzegels Nederland, Fonds Psychische Gezondheid, Pro Juventute) en gemeenten die bereid zijn ontwikkelvragen en innovatieve projecten rond deze kinderen te financieren. In samenwerking met universiteiten (Universiteit van Leiden en Universiteit Utrecht) zetten we masterstudenten in om een thesis binnen de kennisagenda uit te voeren en om omvangrijker onderzoeksprojecten te verwerven.

Ook hebben we contacten met hogescholen om de vragen rond opleiding en competenties van professionele opvoeders gezamenlijk op te pakken. Met de recent opgerichte beroepsvereniging van gezinshuisouders (Present24x7), de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen en de initiatiefnemers van het keurmerk voor gezinshuizen bespreken we hoe de positionering van gezinsvormen aan te scherpen en in te vullen. Het perspectief van jongeren en ouders zullen we telkens expliciet meenemen in de projecten.

De eerste projectideeën

De kennisagenda bevat een flinke lijst aan ontwikkel- en onderzoeksvragen die niet allemaal tegelijk kunnen worden opgepakt. De komende tijd ligt de prioriteit bij het uitwerken van twee vragen uit deze agenda tot concrete projectvoorstellen:

1. Ontwikkeling van en onderzoek naar een procedure voor de matching van een jeugdige aan een professioneel gezin (hoofdstuk 2, vraag 2);
2. Maatschappelijke business case rond langdurig uithuisgeplaatste jeugdigen (hoofdstuk 4, vraag 2).

Voor deze voorstellen gaan we vervolgens gericht financiering zoeken. Meer informatie over deze projecten en actuele ontwikkelingen vindt u op www.gezinspiratieplein.nl.

Disseminatie en verspreiding van de verworven kennis en producten

De kennis en de producten die uit deze kennisagenda voortkomen zullen we breder verspreiden dan onder de betrokken partijen. Zo zullen we de kennis actief aanbieden aan organisaties binnen de pleegzorg, zorgboerderijen en andere gezinsvormen. Het uiteindelijke doel van de onderzoeken en de ontwikkelprojecten die uit deze agenda voortkomen is de hulp aan langdurig uithuisgeplaatste kinderen te verbeteren. De verworven kennis wordt daarom actief verspreid onder organisaties in de zorg voor jeugd en onder professionele opvoeders. Dit gebeurt in ieder geval via de websites van de initiatiefnemers van deze agenda, het Nederlands Jeugdinstituut, de Rudolphstichting, Gezinshuis.com en het Gezinspiratieplein en via werkbijeenkomsten en symposia. Verder zullen we deze kennis een plek geven in de opleiding en deskundigheidsbevordering van professionele opvoeders, bijvoorbeeld binnen de academie van het Gezinspiratieplein en binnen de initiële opleidingen binnen Social Work van verschillende hogescholen.